

SOVJETS MARINA EXPANSION

Av kommendörkapten T. WULFF

DEN AMERIKANSKE flottchefen Arleigh Burke gjorde nyligen inför kongressens försvarsutskott följande viktiga uttalande: »Sovjets expansion till sjöss är den mest betydelsefulla förändringen i den ryska strategin efter andra världskriget.» Amiral Burke konstaterade härmed att den traditionella kontinentalmakten Ryssland numera också måste räknas som en betydande sjömak — ett förhållande av utomordentlig vikt för NATO-ländernas försvarsplanläggning. Utvecklingen påverkar emellertid även Sveriges strategiska läge eftersom en stor del av de ryska sjöstridskrafterna är koncentrerad till och avses verka inom Östersjön.

Örlogsflottans utbyggnad

Under mellankrigsåren lades grunden till den moderna Sovjetflottan. Då började ryssarna att delvis med utländsk hjälp bygga upp ett bestånd av moderna kryssare, jagar- och ubåtsvapnen förnyades och den inhemska varvsindustrin utvidgades betydligt för att kunna möta framtidens krav. Det är emellertid först efter andra världskriget som Sovjets marina expansion på allvar gjort sig märkbar.

Kort tid efter krigsslutet började ryssarna att iståndsätta och utvidga skeppsvarven i Leningrad, som fått svåra skador under kriget. Flera viktiga skeppsvarv och industrier övertogs av Sovjet i de baltiska, polska och tyska områdena och bl. a. kom de stora varven i Stettin att helt arbeta för rysk räkning. Vid den ryska Ishavskusten byggde man upp stora varvsanläggningar i närheten av de nya baserna. De erövrade kustområdena kom att inta en viktig plats i Sovjets strategiska planläggning, vilket bl. a. visade sig genom de omfattande åtgärder, som vidtogs för kustområdenas försvar. Sovjets nyvaknade marina intresse kom också tydligt till uttryck i samband med fredsförhandlingarna, då det gällde att dela upp axelmakternas flottor mellan segrarna. Medan USA, Storbritannien och Frankrike visade ganska ringa intresse för dessa flottor, sökte de ryska representanterna tillskansa sig största möjliga del av bytet. Resultatet blev också att ett italienskt slagskepp, en tysk och en italiensk kryssare samt ett antal mindre enheter införlivades med Sovjetflottan, som härigenom fick en ansenlig förstärkning, innan

den ryska varvsindustrin ännu nått full kapacitet.

I början av 1950-talet levererades de första större nybyggnaderna från de ryska varven. Sovjets flottrustningar har sedan fortsatt i oförminskad takt och det finns fortfarande inga tecken, som tyder på någon avmattning. Efterhand har omfattningen av denna upprustning blivit känd och resultatet ter sig oroande ur Västmakternas synpunkt. Många varnande röster har också höjts inför uppkomsten av denna nya sjömakt, som nu definitivt gått om Storbritannien och intagit platsen, som nummer två bland världens sjönationer.

Örlogsflottans sammansättning

Kärnan i den sovjetiska övervattensflottan utgöres av de nya kryssarna av samma typ som Sverdlov, vilken gjorde sin officiella debut i samband med brittiska kröningsregattan på Spithead. Dessa kryssare har 15 000 tons displacement samt har god artilleribestyckning och modern teknisk hjälpmateriel bl. a. en omfattande radarutrustning. Några uppgifter om robotbestyckning på kryssarna har ännu icke förekommit, men då ryssarna ligger långt framme betr. robotar från landstationer, finns det anledning förmoda, att även sjöburna robotvapen kan komma att införas inom en snar framtid.

Sverdlovkryssarna har väckt uppmärksamhet och respekt i Väst-

maktsländerna och anses jämbördiga med USA:s modernaste, tunga kryssare. Sammanlagt finns f. n. 16 st. Sverdlovkryssare färdigställda och dessutom är minst 6 st. under byggnad. Förutom dessa finns ett antal äldre, men ändå moderna kryssare och totala antalet beräknas uppgå till 30 enheter.

Samtidigt som kryssarbeståndet byggts ut har också jagarvapnet blivit kraftigt förstärkt. De ryska jagarna har i allmänhet c:a 2 000 tons displacement och de har modern vapenutrustning och teknisk hjälpmateriel. På senaste tiden har en förskjutning kunnat förmärkas mot ökat jagarbygge på kryssarnas bekostnad. I samband härmed har framkommit en ny oceangående jagartyp, den s. k. DB-jagaren, som med sina 3 000 tons displacement är väl lämpad att operera på världshaven tillsammans med kryssare. Det ryska jagarvapnet omfattar för närvarande sammanlagt över 150 moderna enheter.

I dagens Sovjetflotta intar ubåtsvapnet en framträdande plats. Utbyggnaden av ubåtsvapnet började omedelbart efter kriget och utfördes till stor del med hjälp av tyska tekniker. Huvuddelen av den nuvarande ubåtsflottan torde därför vara fullt modern med möjlighet till snorkeldrift och hög fart i undervattensläge. Enligt vissa uppgifter har ryssarna en första ubåt med atomdrift och robotbestyckning vilket konstaterats på flera ubåtar. Ryska flottan omfattar flera olika

typer av ubåtar och man skiljer främst på kustubåtar och oceanubåtar. Kustubåtarna har omkring 500 tons displacement och avses för operationer i innanhav samt i närheten av egna kuster. Oceanubåtarna har över 1 000 tons displacement och kan uppträda var som helst på världshaven. Det ryska ubåtsvapnet omfattar f. n. över 400 enheter och ytterligare minst 100 båtar är under byggnad. Vilken fruktansvärd maktfaktor, som denna stora ubåtsflotta representerar, framgår bäst genom jämförelse med tyska ubåtsvapnet, som vid andra världskrigets utbrott omfattade sammanlagt 57 ubåtar.

Landstigningsbåtar av olika typer ingår i påfallande stort antal i Sovjetflottan. Dessa små men kraftigt bestyckade enheter är väl lämpade för överskeppningsföretag och offensiva raidar i sådana begränsade farvatten som Östersjön. Sovjetflottan omfattar också ett stort antal specialfartyg såsom minfartyg, minsvepare och trängfartyg. De talrika eskortfartygen tyder på att ryssarna även i krigstid önskar upprätthålla sina sjöförbindelser.

Den nuvarande Sovjetflottan ger en bild av en homogent sammanfatt och modernt utrustad flotta. Jämfört med de brittiska och amerikanska flottorna framstår dock den väsentliga olikheten att ryska flottan helt saknar hangarfartyg. Det starka ryska marinflyget, som enbart i Östersjö-Ishavsområdena omfattar mer än 2 000 moderna

flygplan, måste därför uteslutande använda landbaser. Flottans sammanlagda personalstyrka uppgår till 750 000 man — en anmärkningsvärt hög siffra, vilken främst beror på, att samtliga fartyg, som inte är under ombyggnad, hållas fullt rustade året runt. Inom Västmaktsflottorna kan man i fredstid icke hålla mera än 30–40 % av fartygen rustade.

Brittiska amiralitetet har gjort beräkningar över den ryska skeppsbyggnadsindustrins sannolika produktionsförmåga och härvid kommit till överraskande resultat. Amiralitetet beräknar sålunda att ryssarna kan bygga en Sverdlovkryssare på två och ett halvt år och en oceangående ubåt på sex månader. Med utgångspunkt härifrån kommer man fram till en årlig produktionsförmåga av 6 st. Sverdlov och 60 oceanubåtar samt ett antal jagare, eskortfartyg och mindre enheter. Att ryssarna ligger väl framme på skeppsbyggnadsteknikens område bevisas också av deras framsteg, när det gäller atomdrift på övervattensfartyg. Redan hösten 1957 — 2 år före USA — kommer ryssarna att sjösätta sin första atomdrivna isbrytare. Fartyget får 20 000 tons displacement och blir härigenom mer än dubbelt så stort som USA:s största isbrytare.

Handelsflottans utbyggnad

Sovjets marina expansion har också yttrat sig i en väsentlig utbyggnad av den ryska handelsflot-

tan. Sovjets handelstonnage omfattade 1955 cirka 2,5 milj. bruttoton och den årliga ökningen beräknas till c:a 250 000 ton. Härtill kommer satellitstaternas flottor. Svåra avvägningsproblem har uppstått då det gällt att fördela varvsresurserna mellan militära och civila beställningar. I allmänhet har ryssarna sökt lösa frågan så, att de egna varven huvudsakligen arbetat för örlogsflottan, medan varv i satellitstaterna varit sysselsatta med nybyggnad av handelsfartyg. Som exempel kan nämnas att Östtysklands skeppsbyggnadskapacitet har ökat med det 10-dubbla jämfört med förhållandena före kriget och att denna ökning enbart är betingad av de ryska beställningarna. Dessutom har Sovjet i viss utsträckning fått fartygsleveranser från olika varv i västerlandet bl. a. från svenska och danska varv.

Sjöstyrkor och baser

Sovjets geografiska läge har gjort det nödvändigt att dela sjöstridskrafterna i fyra olika flottor fördelade till de viktigaste omgivande haven. Östersjöflottan, som utgör den största sjöstyrkan, består bl. a. av 10 kryssare, 53 jagare och mer än 100 ubåtar. De viktigaste ryska baserna i Östersjön utgörs av Leningrad, Tallinn, Riga, Libau och Paldiski. Även vissa polska och östtyska hamnar utnyttjas för basering av ryska sjöstridskrafter.

Norra Ishavsflottan består av 6 kryssare, 23 jagare och c:a 100

ubåtar samt mindre enheter. Under de senaste åren har en rad goda baser vuxit upp vid Ishavskusten och bland dessa är Murmansk, Poljarnoe och Molotovsk de viktigaste.

I Svarta havet har ryssarna delvis äldre fartygsmateriel bl. a. de erövrade italienska fartygen. Häri ingår emellertid också 10 kryssare, 17 jagare samt c:a 60 ubåtar. Flottans huvudbas är Sevastopol men dessutom används rumänska och bulgariska hamnar. Svarta Havets flottans ubåtar disponerar också en modern bas vid Valona på Albanien's kust.

I Fjärran Östern har på sistone vuxit upp en rysk flotta som omfattar bl. a. 6 kryssare, 40 jagare och 125 ubåtar. Vladivostok är här den viktigaste basen men dessutom har ryska sjöstridskrafter möjligheter att utnyttja Kommunistkinas hamnar som framskjutna baser.

Under de två senaste åren har en tyngdpunktsförskjutning kunnat konstateras i den marina baseringen. Vid flera tillfällen har iakttagits att kryssare och jagare förts ut ur Östersjön för att förstärka Ishavs- och Fjärran Östernflottorna. Denna tendens kan väntas fortsätta — dock torde Sovjet knappast göra någon radikal uttunning i Östersjön med hänsyn till den växande västtyska sjömakten.

Sjöfartsvägar

En väsentlig svaghet i det ryska marina systemet är den begränsade möjligheten till ombasering mel-

lan de olika flottorna. Vid förflytning av större sjöstridskrafter från Östersjön är man beroende av att kunna passera Öresund eller Stora Bält, vilket sannolikt kommer att vara mycket svårt i krigstid. Ubåtar och lätta övervattensstridskrafter kan förflyttas från Östersjön till Vita havet via Stalinkanalen, men kanalen är p. g. a. ishinder endast farbar 5 månader per år. Större betydelse måste då tillmätas det system av inre vattenvägar, som förbinder Finska viken med Kaspiska och Svarta haven. Härvid användes Rybinskijkanalen, Volga-Donkanalen, samt floderna Moskva, Volga och Don. Denna inre vattenväg möjliggör ombasering av ubåtar och lätta sjöstridskrafter mellan Östersjön och Svarta havet. Av väsentlig betydelse är också att lätta örlogsfartyg kan byggas i det inre av landet och transporteras på den inre vattenvägen till aktuellt havsområde.

För ombasering mellan Ishavs- och Fjärran Östernflottorna har sjöfartsleden norr om Europas och Asiens fastland, den s. k. Norra sjövägen, kommit att få allt större betydelse. Genom att utnyttja denna väg kan ryska sjöstridskrafter undvika den vanliga sjöfartsleden syd om Europa och Asien vilken är betydligt längre och dessutom torde vara svår att använda i ett skärpt läge. En svårighet är emellertid att den Norra sjövägen är stängd av is under 7-8 månader om året. Det är troligt att Sovjet kommer att

sätta in sina nya isbrytare på denna route, varvid läget kan förbättras.

Sovjets ubåtar har i allt större utsträckning börjat uppträda på världshaven och vid flera tillfällen har kunnat konstateras, att valfångstfartyg och moderfartyg för fisketralare samtidigt utnyttjas som ubåts-depåfartyg. Genom denna rörliga basering kan en stor del av Sovjets ubåtsflotta sättas in mot sjöfartslederna omedelbart vid krigsutbrott. Å andra sidan måste de stora depåfartygen förutsättas bli upptäckta och sänkta inom relativt kort tid.

Territorialvattenfrågor

Sovjets marina expansion har även kommit till uttryck i en strävan att utvidga det ryska territorialvattnet. Denna strävan torde främst vara motiverat av ryska önskemål att skapa en »säkerhetszon» som skydd för det egna territoriet. Sovjet har sålunda utan övriga berörda staters konsultation, fastställt att det ryska territorialvattnet har en utsträckning av 12 dist.minuter. De svenska och danska protesterna mot detta ensidiga dekret har inte haft någon inverkan.

Tillkomsten av moderna långdistansflygplan och robotar har medfört väsentligt ökade möjligheter att sätta in anfall mot Sovjet via norra polarkalotten. För att skydda det ryska territoriet och den allt viktigare Norra sjövägen mot sådana anfall har Sovjet tillkännagi-

vit att hela polarområdet mellan Ishavskusten och Nordpolen utgör Sovjets territorialvatten.

Inloppen till de omgivande randhaven har också tilldragit sig uppmärksamhet. Ryssarna har nämligen försökt att utestänga Västsidans sjöstridskrafter från passage genom Öresund och Bälten, trots att trafiken genom dessa sund enligt gällande avtal skall vara fri för alla staters örlogs- och handelsfartyg. På motsvarande sätt har Sovjet strävat att få överta kontrollen över Dardanellerna, där turkarna enligt Montreux-konventionen utövar den kontrollerande makten. I båda dessa fall har dock de ryska framställningarna mött kraftigt motstånd från Västmakternas sida.

Strategiska principer

Mot bakgrund av det rådande militärpolitiska läget och Sovjets pågående marina utrustning framstår vissa riktlinjer för Sovjetflottans sannolika utnyttjande i krigstid.

Omedelbart före eller i anslutning till krigsutbrott torde Sovjet omgruppera stora delar av Östersjöflottans stridskrafter till Ishavet eller till nordnorska fjordar, för att dessa stridskrafter skall ha möjlighet att ingripa mot Västsidans sjöförbindelser på Atlanten. Ur rysk synpunkt är det ett önskemål, att sådan omgruppering utföres i ett tidigt skede innan Västmakterna

hunnit spärra Östersjöutloppen. Större förflyttningar av ryska stridskrafter från Östersjön kan därför utgöra en tämligen säker indikation på ett förestående krigsutbrott. Under alla omständigheter bör man räkna med, att Sovjet i Östersjön behåller så starka sjöstridskrafter att en betryggande överlägsenhet säkras gentemot svenska och västtyska flottor. När det gäller operativa sjöstridskrafter och handelstonnage önskar Sovjet sannolikt behålla en sådan styrka, att en sjöburen invasion kan insättas mot Sverige.

En grundtanke i den ryska strategin synes vara att genom ett intensivt ubåtskrig mot Västmakternas sjöförbindelser söka förhindra att de nödvändiga understödstransporterna från USA når fram till Europas och Asiens fastland. Huvuddelen av den starka ryska ubåtsflottan torde därför insättas för sjöfartskrig på oceanerna. Härjämte kan ubåtar insätta anfall med atomladdade robotar mot Västs hamnar och kustområden — en angreppsform, som kan bli mycket farlig.

De mindre ubåtarna torde insättas mot sjöförbindelser närmare Europas kuster och bland annat kan en intensiv ubåtsverksamhet påräknas i Östersjön och Skagerrack. I kustfarvattnen torde också flygstridskrafter och minor användas för att avskära motståndarens sjöförbindelser.

De starka ryska övervattensförbanden bestående av kryssare och

jagare torde främst avses för att säkra Sovjets herravälde över randhaven i avsikt att skydda Sovjetterritoriet mot anfall samt för offensiva operationer mot närliggande kustområden. Dessutom kan övervattensförbanden ingripa mot Västsidas överskeppningsföretag och transporter i kustens närhet. Det är däremot icke troligt, att de ryska kryssarförbanden kommer att utföra offensiva framstötter på världshaven, då de icke kan skyddas av hangarfartygsflyg.

Eftersom landkommunikationerna sannolikt får väsentligt nedsatt kapacitet på grund av krigsskador, kommer Sovjet att bli i hög grad beroende av kustsjöfart främst inom Östersjön. Det är därför troligt att lätta fartygsförband och jaktflyg insätts för att skydda kustsjöfarten.

I flera sammanhang har framkommit att ryssarna önskar utnyttja sina sjöstridskrafter för att skydda arméns flank samt för att insätta raider bakom motståndarens frontlinje. Ett sådant uppträ-

dande kan tänkas betr. de ryska sjöstridskrafterna i Östersjön, om NATO-fronten i Mellaneuropa når fram till Östersjökusten.

Den tid, som förflutit efter andra världskrigets slut, har utnyttjats av Sovjet för att bygga upp sin sjö- makt efter målmedvetna och stort upplagda linjer. Denna marina expansion har också i väsentlig mån gynnats av den stagnation, som inträdde i Västmakternas flottbyggnadspolitik under de första efterkrigsåren, varigenom Sovjet erhållit ett värdefullt försteg, som Västmakterna nu har svårt att inhämta. Nödvändigheten av långsiktig planläggning beträffande flottbyggnadspolitiken har återigen blivit bestyrkt!

Ur svensk synpunkt är det av väsentlig betydelse, att vi kan bjuda motstånd mot den allt starkare Sovjetdominansen inom Östersjön. Våra möjligheter härtill beror i hög grad på, om det svenska sjöförsvaret har en sådan styrka, att det kan inge respekt.